

מכתב להכהן לאואטר

מאת החכם והחוקר האלדי

ר' משה בן-מנחם ז"ל

נעחק מלשון אישכנו לשפת עבר ונלוה אליו פירוש

מאת החכם והמליץ המצוין

ר' נפתלי הירץ וויזל ז"ל

לאור פעם ראשונה ע"פ כ"י רשומה עם מבוא והערות

מאת

יצחק שלמה פוכס.

ברלין, תרנ"ב.

בדפוס צבי הירש בר' יצחק אימצקאווסקי.

מכתב להכהן לאואמר

מאת החכם והחוקר האלהי

ר' משה בן-מנחם ד"ל

נעתק מלשון אשכנז לשפת עבר ונלווה אליו פירוש

מאת החכם והמליץ המצוין

ר' נפתלי הירץ וויזל ד"ל.

יצא לאור פעם ראשונה ע"פ כ"י רשומה עם מבוא והערות

מאת

יצחק שלמה פוכס.

ברלין, תרנ"ב.

בדפוס צבי הירש ב"ר יצחק איטצקאווסקי.

מבוא

מאת המוציא לאור.

במלאת להחכם ר' משה מרסוי ארבעים שנה לימי חייו, כבר פעל ועשה גדולות ונצורות בשרה הפיליטופיה והספרה האשכנזית ויקנה לו שם גדול בספריו ומאמריו המלאים חכמה ודעת ומוסר השכל, עד כי מכל הארצות באו ראשי חכמי הדור לקרם פניו בכבוד, גם תכונת נפשו העדינה ומדותיו הנעלות עמדו כבר לנש עמים, ויהי לסמל דמות חכם מורם מעם וצדיק בכל דרכיו, — אך לכבוד היהדות, אשר גדלתו ורוממתו, אשר על ברכה נולד ונחנך וממקורה שאב חכמתו וצדקתו, לא עשה עוד כמעט מאומה, את נש תורת ישראל אשר היתה שעשועיו לא הרים עוד לעיני העמים ואת יקר תפארת עמנו אשר היה בעת ההיא לשמצה ולחרפות לא הראה עוד, כמו נועד רק להיות לאור נשים, להורות דעת ומוסר לכל העמים, ולא להרים את היהדות מאשפתות ולהציל כבוד עמנו ודת קדשנו. אולם לא בגלל חסרון אהבה ורנש עז למקור מחצבתו חשך ידו מקנא קנאת עמו ודתו, כ"א בענותו הרבה ושפלת רוחו לא הרהיב בנפשו עז לדבר את אויבי היהדות בשער ולהוציא כאור משפט עמו, כי היה בתכונתו איש־מנוחה, רודף שלום עד הקצה האחרון ומתרחק מכל ריב וזכות, והנה ידע בנפשו, כי אם אך יפתח פיו להביע רנשי אהבתו העצומה לתורת ישראל, העצורה בלבו כאש להבה, ימשך עליו קנאת בזוי היהדות ושונניה

הרבים, ומכל עברים יתנפלו עליו מהרחרי ריב ושואפי מדון ויאלצוהו להשיב חורפיו דבר ולהרש את פני המלחמה, על כן בחר לשקוט במכוננו, לכלוא את רוחו ולטמון את אהבתו וקנאתו להיהדות בלבנו, עד אשר אלצהו ההכרח לצאת ממהבואו ולהראות גלוי לכל העמים כי עוד ישראל חי וכח־עלומים לו להחזיק מעמד ולהתאור עו לעמת אויביו ומנריו. המקרה הראשון אשר עורר את בן־מנחם לצאת מנדרו וילחצהו לגלות ברבים דעתו והשקפתו על דתו ואמונתו היה המכתב־הגלוי אשר ערך אליו הכהן הנוצרי 'יוהאן קאספאר לאואטר מציריך בראש הספר, הקירת מופתי דת הנוצרים" (Untersuchung der Beweise für das Christenthum) להחכם הצרפתי Bonnet, אשר העתיקו מלשון צרפת ללשון אשכנז בסוף שנת 1769. במכתב הזה דרש דרש לאואטר מאת בן־מנחם — אשר מעת ראותו פניו בכרל'ן בשנת 1763 נקשרה בו נפשו ודבק בו לאהבה — בדברי אהבה ושלוש, וגם השבע השביעו בה, כי אחרי קראו בשום לב את דברי הספר ההוא, אשר לאואטר חשב את כל מופתיו והוכחותיו לחזקים ומוצקים לא ימוטו, יכתוב עליו תשובה מספקת לסתור את מופתיו ויסודותיו או אם ימצאם חזקים ונכונים, יעשה את אשר תצוינה אותו החכמה, אהבת האמת והישר, את אשר היה עושה סוקראטס, לו קרא את הספר ומצאהו בלתי נוסף תחת הסתירה". דברים נמרצים כאלה יוצאים מפי כהן נכבד כלאואטר, אשר לא משנאתו לדת ישראל כתבם כ"א באהבתו היתרה לבן־מנחם, אשר שמו וזכרו היה חקוק בלבו מיום הכירו אותו ואשר ראה בו סמל חכם אמתי דגול מרבבה, לא יכלו לשוב ריקם ויפעלו פעולה עזה על נפש בן־מנחם וירדו עמוק אל חררי לבו. — אמנם השתומם על המראה המוזר הזה, כי אוהב נאמן ומכבדו בלב ונפש כלאואטר, יהין לפון באמון רוחו לדת ישראל ולהחרידו באופן קשה כזה ממנוחתו שהוא רוצה בה, ואמנם ראה והכיר כי יקשה עליו עד מאד לגלות את כל מחשבותיו על היהדות בלי משוא פנים להדת השלטת, וכי נחלים

יחתה על ראשו אם לא יזהר בלשונו ויוציא את כל רוחו, כאשר דרש ממנו לאואטר, אך בכל זאת לא היה הפעם לאל ידו לשום דומיה מחסו ולבלתי ענות ללאואטר משוב ועד רע, כאשר התנהג פעמים רבות בעת אשר האיצו בו אנשים אחרים בענינים כאלה, ולא ראה דרך אחרת לפניו מלהשיב תשובה גלויה בדברי אהבה ורצון, אשר בה יראה ללאואטר וחבריו לדעת, כי בידו לסתור מופתי החכם הצרפתי ודומיהם עד היסוד גם, כי נאמנה רוחו את אמונת ישראל, אשר שנים רבות חקר ודרש ביסודותיה וימצאם חזקים ונאמנים וקיימים לעד וכל הרוחות לא יניעום ממקומם, ואם ימנע מוכוח ומשא ומתן בענין הזה, הוא רק מפני שפל מצב ישראל בלאמים והכבוד אשר ירחש לב היהודי להעמים אשר הוא חוסה בצלם.

התשובה הנכבדה הזאת, אשר אשימה בזה לפני הקוראים בהעתקה עברית מעשה ידי החכם והמליץ המצויין ר' נפתלי הירץ וויזל ז"ל, היתה בעת צאתה לאור בראשית שנת 1770 למקרה גדול ורב התוצאות. (* אמנם התאמץ כן־מנחם במכתבו הזה לבלתי תת מקום לנרגנים להתנפל עליו, ויאצל כבוד ויקר לאיש ריבו כמלא חפנים, וגם קצר במקום שהיה לו להאריך, מדי דברו באמתת דת קדשנו וטתירת מופתי החכם הצרפתי, וכל ישעו וחפצו היה רק להראות ולהוכיח ללאואטר וחבריו כי למורת רוח לו לכוא אתו בריב דברים ווכוחים אדות עניני דת ואמונה, — אך גם דבריו המעטים השפיקו למשוך עליהם עיני כל החכמים והסופרים בארצות שונות, אוהבי האמת נוכחו עד מהרה, כי אהבת כן־מנחם

(* ראוי להזכר פה כי הרמב"ם פנה בשאלתו, כשרם מסר את המכתב הזה לדפוס, אל הקונסיסטוריום לעניני הזקוק (צנזור) אשר עמד אז על תלו בברלין: למי מהחברים עליו לשלוח כל עלה ועלה, או אם יוכל להושיט את כל המכתב ביחד אל הקונסיסטוריום הכללי; ויקבל את המענת הזו: „הארון משה מנרלסון יוכל להדפיס את כתביו מבלי להושיטם אחד אחד או בשלמותם אל הקונסיסטוריום, כי חכמתו וענות רוחו הן ערכה נכונה, כי לא יכתוב כל דבר אשר יוכל להעיר חמת הקהל“.

לדתו חרותה כמו בצפורן שמיר בלבו וכל לשון תקום אתו למשפט בעניני האמונה ירשיע, וכי שגנה גדולה היתה ביד לאואטר להאמין כי אפס כח היהדות להתקים בפני מופתי Bonnet וחבריו; אולם קנאים ואנשי מדון ולצון התאמצו להגדיל עוד את המבוכה למען יתגלע הריב יותר, וישרתו להם במקרה הטוב הוזה לעשות להם שם גם המה בתור בעלי ריב „היהודי הברליני“, אשר עד הנה לא שת לב אל דבריהם ומכתביהם אשר העמיסו עליו. אכן לנו נכבד המכתב ביתר שאת, באשר בו קנא המחבר בפעם הראשונה קנאת היהדות לעיני כל העמים ויראה לכל בדבריו הנחמדים, כי היהדות אשר החזיק בה בכל דרכי חייו לא היתה אצלו מצות אנשים מלמדה, כי אם שנים רבות דרש וחקר בה לכל תכלית ותצא צרופה ומוזקקה שבעתים מתחת כור בהינתנו, עד כי יכול לקרוא בדגש: „העידותי בכך היום את השמים והארץ והנני נשבע לך באל האמת, בוראי ובוראך, כאשר השבעתני אתה בהקדמתך, שלא אחליף ולא אמיר דתי כל עוד נשמה באפי ורוח אלהי בקרבי!“ ומלבד קדשו שם ישראל בעמים הורה הרמבמ"ן במכתב הוזה דעת לאחיו בני עמו, כי המצוה והחובה על כל בעל דת לחקור כפי יכולתו בעקרי האמונה ויסודותיה ולהפיץ עליה אור החכמה הכללית, לבלתי לכת בעינים עצומות אחרי דעות קדומות, כי אם לבחון ולבדוק אותן תמיד ולהבדיל בין הטוב להרע ובין האמת להשקר, כי „כמה הוספות אנושיות ושגויות נהוגים גם בינינו שאם נכחיש לא נכחיש כלום, כי רובם נחהו בסבת החנפים והסכלים, אשר מהם לא תמלט כל אומה ולשון, והמה המקדרים אור תורתנו בעונינו וכו“.

לא פה המקום לתאר פרטי ריב בן־מנחם ולאואטר והמשא והמתן אשר התחולל לרגלו, כי הדברים יארכו יותר מגוף המכתב אשר לפנינו, והקורא החפץ לדעת פרטי הענין הנכבד הוזה ידרש מעל הספר היקר „חיי בן־מנחם“ להרה"ח ד"ר קאזורלינג (p. 184—216).

עתה אדבר דברים אחדים על ההעתקה העברית ו"הפירוש"*) מאת הרנה"ו ד"ל. נפי הנראה מדברי החכם הזה בהערתו הא' כתב הקדמה להעתקת מכתב הרמב"ם ובה הודיע בלי תפונה גם מטרתו ומנמת הפצו בהעתקתו העברית, ואחרי אשר ההקדמה הזאת אבדה ואיננה, נוכל רק לשער, נפי היוצא לנו מתכונת ההעתקה ופירושה, כי היתה להרנה"ו בהעתקתו הזאת, כמו בכל ספריו, ביחוד תכלית מוסרית, והיא: לחזק ידים רפות באמונתנו ותוה"ק לעמת רוח ההתבוללות בין העמים וההתרחקות מהיהדות, אשר החלה בימים ההם לנשב בחזקה במחנה היהודים באשכנז, ואולי גם למען הראות לאחיו היראים והחרדים אשר דברו סרה בכך־מנחם ויחשבוהו לדבק בעמו ודתו רק למראה עין ולבו לא נכון עמם, כי עלילת שוא ישימו עליו, וכי באמת נאמן משה לה' ולתוה"ק וחכמתו הכללית תלך שלובת זרוע עם אמונת ישראל.

ובהיות תכלית המחבר רק מוסרית, לא שם לב היטב לכל דבר ודבר מהמכתב, לבלתי נטות במאומה מהמקור האשכנזי אשר לפניו, וירשה לו להעתיקו ולבארו לפעמים באופן הפשי ולקשט כמה דברים בהגינות מוסריים אשר אינם כלולים בהמקור, כמו בהערתו הי"ד (צד 16), אשר האריך בדברי מוסר והתעוררות למעט החקירה והבקרת בעניני הדת ויתאמין להוכיח כי יתרון להמאמין על היודע, אשר הוא נגד כונת המחבר (ראה הערתנו שם). מלבד זאת, בכל הכבוד אשר ירחש לבנו להחכם והמליין היקר הזה, לא נוכל לכהן, כי פעמים אחדות שנה הרב המעתיק במח"כ בהבנת דברי המחבר (ראה למשל צד 11 הערה 5 וצד 13 הערה 3). גם עוב הרב את דברי המכתב האחרונים, אשר בהם דבר הרמב"ם בלי משוא פנים על גוף חבור החכם הצרפתי, — כי לא חשבם לנחוצים להקוראים העברים, אם כי הדברים האלה נכבדים מאד לקורות ריב בכך־מנחם עם לאואמר.

*) כן נקראו בכה"ו הערות המעתיק, הבאות תחת קו נטוי עליוהן, בכל עמוד ועמוד; אולם בשערי הספר לא נזכר הפירוש.

לשון ההעתקה והפירוש נעימה וברורה בכלל, אך שניאות רבות נמצאו בכתב־היד אשר היה לפני, ואנכי התאמצתי להסירן, מבלי ננוע בסגנון המיוחד להמליץ רנהיו ז"ל, וברוב התקונים העירותי למטה על נוסח כה"י.

אקוה כי הקוראים ימצאו חפץ במנחתי הקטנה הזאת אשר הבאתי אל אוצר ספרתנו העברית, וכמוני יודו להרב החכם המפואר לשם ולתהלה ר ש ז"ח הא ל ב ר ש ט א ם נ"י בביליץ, אשר בנדבת רוחו הנעלה ובאהבתו לכל שוחר דעת ותושיה הואיל לשלוח אלי בשנה העברה את כתב־היד הנ"ל, אשר היה ננוז באוצר ספריו היקר. ולטובה יזכר גם שם ידידי החכם והמליץ היקר ד"ר שלמה מאנדלקרן נ"י, אשר במכתבו אלי (הנדפס ב"מניד משנה", הוספה לגליון 37 שנת 1890) העירני על הספר הזה.

ברליון, בימי החנכה ה' תרנ"ב.

מכתב מן ר' משה דעסוי להחכם לאוואטר כהן און בציריך
הנעתק מלשון אשכנז ע"י ר' הירץ וויול מברלין.

אתה היטבת בעיניך לעשות לשלוח⁽¹⁾ לי העתקת ספר המופתים אשר
חבר החכם הצרפתי⁽²⁾ (א) אחר אשר העתקת מלשון צרפתי⁽³⁾, ובתוך
ההקדמה השבע השבעתני בשבועה גדולה לעיני ההמון להכחיש המופתים
הבאים בספרו ולכתוב כנגדם בגלוי, וזה אם אמצא שהמופתים המעשיים
והיסודות אשר הרת נשענת⁽⁴⁾ עליהם אינם חוקים והראיות בלתי ראויות;
ואולם אם אמצא המופתים חוקים ואינם להכחיש, לעשות או מה
שתחייב לי מצד החכמה ואהבת האמת והצדק, מה שעשה סוקראטיס
אם ראה המופתים האלה [ו]לא מצא לספק על אמיתתם (ב). והמוכן
מדברייך אלה הוא, לעזוב את אשר כבדו אבותי ח"ו ולכבד את מי

הפירוש. (א) הספר הזכר חזר אחד נחמני הטרפטים והוא מלא על כל גדוטי
ומופתים על אנוניותיהם, והסגן הזה העתיק אותם אל לשון העמים ושלח
אותם אל הסגן הזה למרחק רב, עיין בהקדמה. (ב) סוקראטיס, הוא היה
אחד נחמני היונים רבו של אפלטון* והיה האיש ההוא איש חס וישר וירא
אלהים, הוא הפליג לאמת נראית ומופתים שהארת הנפש את המוח והגמול
לעושי³ ולצדק קשרו עליו אנשי מדון שהיו גדוטי וכלשינו אותו עד אשר
נפסק עליו נישתה נפש המוח, ומי שיראה לדעת צפרטות נישתה ואת אשר און
וסקר ותקן מופתים הרבה על ההשארה ויתר דבריו עם תלמידיו לפני נישתה,
הלא הם כחוננים על ספר נחמיות הנפש שחזר הנחזר הזה הנקרא בלשוננו
"סעדלן", שם הפליג עלה והגדיל חושיה וידבר בגדולות ונפלאות וננונו, ואם
אצוה לספר צפנתו של זה הספר ואת אשר קנה הנחזר צו שם ותפארת

(1) במקור האשכנזי: zuzueignen (להקדיש).

(2) במקור נזכר רק השם: Bonnet. — (3) כ"י: "צרפית". — (4) כ"י: "נשען".

(*) כ"י: "אריסטו".

אשר כבד הצרפתי ונתן עליו המופתים. אמנם אם אהשוב בתכלית הסכלות והעצלות להכריע כף החכמה על אהבת האמת והצדק, אמצאם בלי ספק שלשתם במאזנים יחד (ג). ואמנם אני בטוח שדברריך אלה זבים ממי באר טהורים (ד), ולכן לא אשיבך כ"א דברי אהבה ואהבה, אהבה אנושית¹, ולא אהיה נחשב בעיני כל חכם לב ואין אהבת חכם נאמנת לי עד עולם², אם לא אנמלך הן לפי גדל אהבתך אלי³. באשר רמוז לי דברריך הנעימים, הגה ברך לקחתי וברך לא אשיבנה? ואף גם זאת לא אוכל לכחד⁴ מטך: הפסע⁴ הוה הבא מצדך מתנכר לי מאד, ואם קייתי לכל, לא קייתי מחכם כמותך שאלת וכוה מפורסם, הקשית לשאול, ומי יקוה מאוהבי הנאמן שאלה כואת⁵. ואם תתעורר על הדברים אשר נפלו בינינו בעת אשר כברתני להתוכח עמך ועם

תקך היריעה והכיל, ולכן אשמרה ונמסוס לנו פי ודומים תסלתו. (ג) הסכמה האנושית אם לא תשתתף עמה אנונה כלל תחייב⁶ להיות ס"ו טולני ולא יסודי, כואל ויהא קרובה ביותר אל הסלמה הזמנית ואל [ס]טוב המדומה ונזולתה. עם היותה פחותה בתכלית הפעילות ולא כן הסכמה האנושית שיהא הנזילה לחדם אל הסלמה האנושית המתמדת, ונתגלים לאסוב האמת והלדק בהשכלות עמו⁷[ס]. ולבצל [ס]מעלה הזאת יקרא סכס באמת, וכן אנומנתו האנושית ונחייבת מלד האמת ו[ס]לדק להטות החדם אל האשר האנושי ואל הטוב המתמיד לעתיד, וראה והסן ותמלא הסכמה והסכנה האמת ו[ס]לדק שלשתם בנאזנים יחד, איש באסוירו יעזרו יתלכרו ולא יתפרדו, והסן זאת. (ד) מי נאכר טטוריס, ע"ד ושל, כלומר עשית זאת ננקיין כפיך ונתם לבז ולא נמננה לעורר סרי. ראה הנמכר לדכר אמו רכות ולא לעורר חיימה שלא יעות את אשר חשב לתקן, כי נגלותו אין לנו לדכר כ"א דברי חטוניס בהכנעה כענד לפני לדוניו, ונפרט נגד האנונה המושלת אשר אנחנו חוקיס בגלס שאין לנו כ"א לדכרם בשלומם וטובתם כל הימים כי בשלומם לנו שלום, ונפרט שאנו רואיס שעושים ככל עת חסד עמנו נחמלת ה' עלינו וכאשר הנטיח לנו שלא יעזוב אותנו נגלותנו להסר כרימו אתנו כנאמר הסורה ואף גם זאת נהיותם בארץ

und kann Ihnen keine andere, als liebevolle, menschen-¹ freudliche Absichten zuschreiben (ולא אוכל ליחס אליך כל מטרה אהרה, זולתי החפץ להטיב ולהועיל לרעך). אך הרב המעתיק שגה בהבנת מלת zuschreiben והבינה כמו schreiben ולכן נחלף לו כל ענין המאמר.
² הדברים: „ואין“ וכו' הם הוספת המעתיק. — ³ כ"ו: „להכחד.“ — ⁴ כ"ו: „הפסד“, ובמקור: Schritt. — ⁵ הדברים: „הקשית“ וכו' הם הוספת המעתיק.

⁶ כ"ו: „תחייב“.

רעיק הנחמדים בהדרי ביתי והתעלסנו שם באהבים יחדן, אז בודאי לא שכחת שזה כמה פעמים הפשתי לנשות מדרך הוכוח ונמנעתי לדבר עמך על דבר האמונות, ומדי דברי כם חתרתי להשיב אל היבשה⁽¹⁾ והוכרחתם אתה ורעיק לפצור⁽²⁾ בי לחות דעי אתכם בדבר הגדול הזה, דבר יקר המסור אל הלב, מצורף אל זה קדמו לי מטך הבטחות, כמדומה לי, שלא יתפרסמו הדברים אשר יפלו, ואפשר טעות הוא בדי, כי כך בזכרון עלה לפני⁽³⁾ ומוטב שיהיה זה טעות מחייב⁽⁴⁾ אותך על עבירה [ה]הבטחה הזאת (ה). ואולם אם הפשתי בתכלית הראנה לפני אנשים נכבדים מספרם לא כביר לנשות מדבר זה ולהמציא דרך לברוח (עם היותי בוטח באהבתם), היה נקל לידע, שפרסום הדברים יהיה לי לדופי, ומה גם שאין ביכלתי להבוות (ו)⁽⁵⁾. ועתה מי יתן ואדע מה היא הסבה אשר הסיתך בי להעמידני נגד מערכת מלחמתך ולהפילני במהמורות הוכוח אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי? ומה גם שידעת גם אתה שהיתה כל מנמתי תמיד שלא ארמוס הצרי הוכוח ולכן שמרתי דרכי מכל וכוחי ונצוחי הדתות כי לא יועילו אם לא יתאבקו ויתוכחו בעלי דתות שונות, ופחד פהרתי ויאתיני⁽⁶⁾, ואם עלה בדעתך שהמניעה הזאת היתה מיראת הנצוח וחלישת הדעת, בר דעת! אם זאת עלה בדעתך?⁽⁷⁾ מדוע לא תשא פנים לחולשתי, ואהי נתבע לפי כח הכרתי כראוי לכל אוהב נאמן טהר לב? (ז). ואמנם המניעה הזאת מלהתוכח

לויזיסס לא מנאסמיס ולא וכו'. (ה) ענינת הסמון ועתה (?) עכר על הסנעסס. (ו) קול הצועק כלומר קול הסמון ואומס מושלת ומי יכול להנזות חס קול הדונר קסות כנגדנו להימתו צגלות. (ז) ר"ל חס חסס מושב ססנינעס חסס.

⁽¹⁾ במקור: und (das Gespräch) auf gleichgültige Materien zu lenken gesucht habe (והתאמצתי להסב את שיחתנו על ענינים יותר קלי-הערך).
⁽²⁾ כ"ו: „להפצור.“ — ⁽³⁾ הדברים „כי כך“ וכו' הם חוספת המעתיק. — ⁽⁴⁾ כ"ו: „מהתחייב.“ — ⁽⁵⁾ ראה הפירוש. במקור כתוב: und dass ich in Verlegenheit gerathen müsste, wenn die Stimme, die mich dazu auffordert, mir nicht verächtlich sein kann, ר"ל אחרי אשר איש נכבד ומהלל כמוך ערך אלי את השאלה הזאת, מן ההכרח הוא שאבוא במבוכה, כי לא אוכל להביט בשאט נפש על הקול הדובר אלי ודורש ממני מענה נכון, ולפ"ז דברי הרב המעתיק בהערותו: „קול הצועק וכו' קול החמון וכו'“ אינם נכונים. — ⁽⁶⁾ הדברים: „ומה גם“ וכו' הם אריכות לשון מאת המעתיק. — ⁽⁷⁾ הדברים: „בר-דעת“ הם חוספת המעתיק ומוסיפים נעם להענין.

על האמונות לא היתה לא יראה ולא חלישה, היאמן כי יספר שודון
התרשלות השיאני לבלתי התוכח עמך? חלילה! ואם תרשיני אמר
לך, שלא מאתמול החליתי לחקור על יסוד אמיתת אמונתך, כי מימי
חרפי הכרתי חיוב בחינת אמונתי⁽²⁾ (ח) ואם יגעתי מנעורי ללמוד החכמות
ולהרבות תבונות, לא יגעתי כ"א לחקן את עצמי עד שאכנס לבחינה
ההכרחית [ת] הזאת ומן הנמנע שיהיו לי סבות אחרות על היגיעה הזאת,
כי בנולה⁽³⁾ אשר אנכי בה⁽⁴⁾ אתי'אש לקות מעט מן האשר הומני על
זה הדרך וידעתי גם אני שאין ההצלחה האנושית מצויה [לי] בחקירה
הזאת, ואף כי ישטמוני משטימי האמת, וא"כ מה היא הסבה אשר
בעבורה יגעתי כל זאת, אם לא לסקל המסלה ולהפשש אחרי האמת⁽⁵⁾?
האם להתעלם באהבים את החכמה ולהתעדרן מזיו כבודה? — שמע נא
ידידי! הגבול אשר הגביל אותנו והמעמד אשר העמיד את אנשי בריתי
תחת יד מושלים והושיבנו⁽⁶⁾ בשפל הוא כל כך רחוק מהרגל הכח
הנפשי⁽⁷⁾ אשר בודאי לא ירבה האדם שלום נפשו אם יבוא להכיר משפט

סיחה מיראת הגלוס או חלישה היא לך לשחוק ולא לתעניי יותר
מכח הכרתי, כי אין נחצע אלל לפי כח הכרתו, חס רלוי ללוסז נלמן.
(ח) ידוע הדבר שצמינת הדת והאמונה הוא דבר הכרחי לכל אשר צטס
ישראל יכונה, וזונה ידוע איפוא יתרון המדבר על שאינו מדבר ויתרון הכרתו
וסננתו וקצולו הדעה [3] יסודי הסכמה, כמו שאמר הכתוב נלפנו ונצטמות ארץ
ומעוף השמים יחמנו, וכשאלס נחצוקן ציסודי הסכמה וצוקן קנניס יסיס יתרונו
על הסכמה כפי סננתו, ואס יתעלס מוסס לל יסיס דומס לצסמה אף יסיס
יותר גרוע ומנה, כמסס"כ ידע סור קונסו וסמור אנוס צעליו יסרלל לל
ידע כ"י חס הוא מן הסכל ומן הכתוב כ"ס הלל מדעו הלל תשנעו הלל
סנג מללס לכס ולומר סכסס שנעו וסעוריס סניעו לרלות, ולומר ודך
רעסס כלפלס לל ידעו צמס יכסלו, ומן סקבלס אמר כ"ז כל סידע
לחטוב צתקוסס ומולות וליו מוסצ עליו הכתוב לוונר וסיס כנור ונל
כ"י וחס סועל ס' לל יניעו. (ט) נשפט חנוסי מלרו סלמתי, מדע שחס נלמין
מס סססס סככלי מלנת ללז אין אמונתו* אמונס סלמס כלל וחס נלמין

⁽¹⁾ הדברים: „היאמן“ וכו' הם הוספת המעתיק. — ⁽²⁾ במקור: meine
In der Lage, Meinungen und Handlungen (דעות ומעשים). — ⁽³⁾ במקור: In der Lage,
in welcher ich mich befand (במצבי). — ⁽⁴⁾ כ"י: „בו“. — ⁽⁵⁾ הדברים:
„ואף כ"י“ וכו' הם הוספת המעתיק. — ⁽⁶⁾ כ"י: „והושיבנו“. — ⁽⁷⁾ במקור: von
der freien Uebung der Geisteskräfte (מחונך-כחות הנפש החפשי).
* כ"י: „אמונתו“.

האנושי מצדו האמתי (ט) (1). והנה הדלתי לך [ב]עבור הסבה הזאת (2)
סברא קרובה ביותר, והמכיר איכותינו גם שינונו יבין בקצוריה זה יותר
מאשר אוכל לדבר (3) ואתה דע לך (י). ואולם אם לא נתאמת [ה] אצלי
אמונתי אחר התמדות הקירתי זה זמן כביר ולא עלה בידי האמת
הייתי (4) אי"ב או מוכרח לפרסם הנולד (5) אשר ראיתי בעין שכלי, ומי

זה שהסכל ומסייג לא נאמין כלום כי כמו שלריך שתצטל לרוך עשני לזון קיך
ך לריך שתצטל מחוי הסכל ותאמין נאלסיך (עיין לקמן ותמצא כל מנוסך
כי שם לוכים נלחיות נרוות שאין לאוי שנשען על הסכל נלד, ע"ש סי"ד).
לחם הנחצר להשתדל בתפלות לפרוק מעליו עול הכוח למיעוט מועלתו
כנראה בהתנלותו וזאת וליז הוא שהוכחים חיים מועילים והלואי שלא זיקו
ומפריעים בני האדם מהעסקים המועילים, וכ"ש לו בני גולה שאין לנו לא
קרקעות והכנסות ונפשנו נניח למנוט והגנו (6) מוערים ודמוקים והזון לא
יסיק לנו ללמוד ספרי הגיון נגזות והטענות, ונחיות שנזולתם לא יתקיים כל
וכוח לכן לחם הנחצר נחמנו להתרסק (**) מהם כפי יכלתו שלא ירע מ"ו תקלה
על ידו לכלל אמונתו ומחר להשיב אל היצפה ולהשיב ים הכוח מועט, ודי
זה. (י) וראוי לך לדעת שהמחנות והחקירות בכללן מנסכות מחד מחד
לאמונתנו הישראלית נדור הזה וכל חכם יתקן מהם ולא ילמד מהם כ"א כדי
לדע כי יש חכם לכן (?) מוכן לשכון מרווי הסכל ולהתייב נגד המנוכמים לולי
המונעים, וזאת וליז כי המנוס עוזר לחכם להשיג שלמותו וכן אמרו מז"ל הוי
גולה למנוס מורס ואמרו אירכא דא"י מנכיס, והגס נחיות המנוס מוכן לקבל
הטוב והמנוס עוזר נחיותו נמנוס לך ומשפט ורוב יושניו חנסי לכ רודשים
לך וכל כונסם אל האמת והאדם ימלא נלי טורס הסנכסי לו מנפנסתו

(1) ראה הפירוש. בזה לא ירד הרב המעתיק אל כונת המחבר, המדבר רק
במצב בני ישראל, אשר לא יניחם לחקור בכל מדע והכמה ולראות בהם ברכה
ואשר, ולכן לא ירבה איש ישראל את שלומו ואשרו ולא ישבע רצון אם יכיר לדעת
על נכון משפטי מין האדם, כי ע"י ההכרה הזאת ידע ויבין עוד ביתר שאת שפל
מצב ישראל בלאמים. — (2) במקור: über diesen Punkt (על הענין הזה).
(3) גם בזה לא קלע הרב המעתיק אל כונת המחבר, כי ד"ל: Wer die
Verfassung kennt, in welcher wir uns befinden, und ein menschliches
Herz hat, wird hier mehr empfinden, als ich sagen kann
(והיודע תכונת מצבנו ולו לב רגש, ירגיש בזה יותר מאשר אוכל להגיד), וברור
הוא כי הוא מדבר במצב היהודים, ולא במצבו הוא ולא אומר, כאשר הבין
הרב המעתיק. וכן כל דבריו בהערתו (אות י) אינם מתאימים עם כונת המחבר.

(4) כ"י: "הייתי". — (5) ר"ל תוצאות חקירתי.

(*) כ"י: "והייתי". (** כ"י: "לסחסיק".

יתן ואדע מי יעצור אותי באומה הנראה לעינים בזויה¹) בתכלית השפלות
לישא עול מצותיה וחוקותיה²)? אם לא בהתאמת אצלי אמיתות יסודי
אמונתיה ובי³) חוקו אצלי מופתיה מים נאמנים אשר לא יכזבו מימיו⁴).
התולדה מחקירתי תהיה לתועלת איזה צד שתהיה, כל עוד שלא
מצאתי האמת את אמונת אבותי ח"ו תחייב⁵) לי החכמה לעזוב אותה
בחצי ימי, ואם התאמת בלבי ובמצפוני אמונה אחרת וזלת אמונת אבותי
ח"ו ויהיו א"כ פי ולבי אינם שוים⁶), יהיה זה בתכלית הגנות והסכלות
שהפה מעיד מה שאין הלב מסכים ומגדר החכמה הוא להיות מורה
על האמת, ומי יעצור אותי? וכבר קדמתי שהחכמה ואהבת האמת והצדק
המה יוליכוני על הדרך הזה, ואם עלה בדעתי להכחיש שניהם ולהבוות
כל הגלויות⁷) (ו) אדע מה שתיעין לי החכמה, ומה יעכבני? (יא) האם
אירא מנוק אנשי בריתי? הן קצרה ידם מלהזיקני? קשה ערף? עצלות?
והדבקות בדברים מורגלים? — ויען שאני עובתי כל עסקי העולם ועשיתי
עת לעשות לה' לחפש אחר האמת וכליתי רוב ימי בחקירה הזאת

ומתזודד להסתכל אין שטן ואין פגע רע, יקשה לקבל הסלמות. אף כי נסיות
המוזג רע וקשה לקבל מלד הסומר והמנהג והסרגל והמקום מונע ולגיס ופסס
זדרכיו והעם שסוף יוסב בקרבו מרצות אנשים מעלים ודובר אמת ופסוקן
צניסס ואוי לו אם יאמר והטעה מלחלו ונדד הוא ללסם, כי אז המוכן לקבל
יגע יגיעה רבה ולא יסיג ואם יסיג יהיה נעט וצנצנ. ועוד מכה אנוסה
מחלת לב כי אויביו פלילים ואסור צזיקים איך יוכל להטועט למלוא דברי
חסך וכחוב יוסך דברי אמת, ואיך יגיע לכונתו מי שסוף עבד נטועט ציד
מי שכונתו הסך כונתו ואמונתו הסך מנה ססורגלו להאנינו. והנה הארכתי לך
זה להעמידך על תוכן דברי המנכר כי נראה שסוף מחירא לדבר כל לבו
ולכן אמר והמכיר איכותו. כלומר שחטה נרני ואנכי יסודי ואין רשאים אנו
לדבר. (יא) וראוי שחעד סנומלו אנשים קלי דעת שנסנס[ו] אללס כל האמונות
צכללן ולפי קולר דעתם יאמרו הלי עלמא נחוסו צנקרס ויפסד צנקרס,
אליסס תחסיינ הסכמה לסיות נולרי[ס] צאשר שאיננ נאמניננ לא צסכר ולא
צעוננ ואיננ נקיס סללס אסכ סללס עוסי, וא"כ טוב להס יוסר לסיות
נולרי[ס] שדחנ נטיס יוסר אל סללס סנדווס וסאשר סזוני נדחנ כאשר

1) כ"ו: „בוים". — 2) כ"ו: „וחוקותיהו"! וכן אח"ז: „אמונתיהו". „מופתיהו".
3) כ"ו: „ומי", אשר אין לו כל מובן, ונכתב כן כפי הנראה ע"י שגרת הלשון
„ומי יתן ואדע מי" וכו' אשר לפני זה. — 4) הדברים: „וכי חוקי" וכו' הם אריכות לשו'
מאת המעתיק. — 5) כ"ו: „תחייב". — 6) כ"ו: „שוות". — 7) ר"ל כל הדתות
אשר יסודתן בגלוי ה' (Offenbarung).

לחקור על דרכי אשר אלך ועל המעשה אשר אעשה, לכן כל מודה על האמת יודה לי ולא יאמין שינעתי ולא מצאתי וכ"ש שלא יחייב¹) אותי על החסרונות אשר זכרתי.

ועתה כבר הודיתי לך שאם לא הייתי בטוח בלבי על אמיתת אמונתי שהייתי או מוכרח לפרסם האמת או השקר אשר ראיתי בעין שכלי, ויען שאני על דרך האמת והחקירה היא תועיל לי לחזק את רפיון ידי, לכן אמרתי אשמור במסתרים דרכי ואחזה בנועם האמת לכלתי תת חשבון לאחד מהאמיתיות אשר הוצאתי אל הפועל, ואף גם זאת לא אכסה ממך, מצאתי זה כמה הוספות אנושיות ושינויות (יב) הנהגות גם בינינו שאם נכחיש לא נכחיש כלום כי רובם נתהוו בסבת החנפים והסכלים, אשר מהם לא תמלט כל אומה ולשון והמה המקדרים אור תורתנו בעוונתו והמה המעכבים שלא תופיע עליה²) נהורא, ומי יעיד בפנינו ויאמר שלא מצא כהנה באומתו ואנחנו כלם כאחד מבקשי האמת מורים לך בזה ומי יכול לקום מפני חיל החנפים ומשמימי האמת כידוע לכל מודה על האמת? ואמנם מעצמות אמונתנו האמתית ומיסודה אני בטוח כל כך בטחון חזק שאי אפשר לך ולמהברך הצרפתי שיהיה לכם בטחון באמונתכם כמוני, תהלה לאל שלא יצאתי ריקם מכל יגיעתי אשר יגיעתי בעבורה לחקור על אמיתתה, העידותי בך היום השמים והארץ והנני נשבע לך באל³) האמת בוראי ובוראך, כאשר השבעתני אתה בהקדמתך⁴), שלא אחליף ולא אמיר דתי כל עוד נשמה באפי ורוח אלהי בקרבי. ההתרחקות אשר עזרתני עליה (יג) לא המעיט[ה] מעת דברי עמך וככחי או כן עתה, ואת אשר הוכחתי ע"ד אמונתך שלא אננה אותה במוחלט⁵), למה שכחת התנאי אשר התנית עם זה הדבור? ואז גם אנכי יכלתי

כבר קדמתי לעיל ע"ס. (יב) כמו שאי אפשר לזכר כלל תנן כך אי אפשר לאונס שלי ערכ כז ומנפיש וסנה הנקדקים, כי אינם נוטים לזכר סכמה ולדרכה סמך סוף הנכזס אללס נכמת ספרון ידיעתם וסוסוספות סכמה עושים סנה סכל וריק כידוע*.) (יג) הסתמקות, הוכיחו על זס דנזכו לסו צעל פס

(¹ כ"ו: "תחייב". — ² כ"ו: "עליו". — ³ כ"ו: "בהאל". — ⁴ כ"ו: "בהקדמותיך". — ⁵ במקור: und die Hochachtung für den moralischen Charakter des Stifters?)

(* כ"ו: "כידוע".)

להשיב לך כראוי והוא זה⁽¹⁾: חייב כל חכם להמציא תכלית מחקירות ידועות ויעתק מחקירה לחקירה ולא יתמיד בחקירה אחת באופן שימצא גבול מחקירתו (יד)⁽²⁾. ותדע שהחקירה הזאת בבחינת אמונתי כבר חקרתי אותה זה שתים או שלש שנים, קריתי ושניתי ועיינתי היטב ודמיתי מילתא למילתא, עשיתי היקשים וחברתי מופתים, חפשתי אחר האמת, ינעתי ומצאתי ולקחתי חלקי⁽³⁾, והוא דרך⁽⁴⁾ האמת אשר בחרתי ואשר אני דורך עליה תמיד ואם ארוץ בו לא אכשל, ואברך את ה' אשר יעצני והצליח בידי שלא היה לריק יניעתי יען מצאתי המבוקש⁽⁵⁾. ואם כל זה לא עלה מעולם על דעתי להתוכח עם שום אדם על האמונות ועובתי כל הספרים להבנות דתנו ולא [שמתי] לב לכל עקש ופשתול⁽⁶⁾, כי שמעתי דבת רבים מגור מסביב המלעינים עלינו ופוערים פיהם על דתנו לבלתי חק, זה בא בדברים רכים וחלקים משמן וזה בא בחמת כהן, זה ירגו וזה ישחק, ויש איש חכם בעיניו והוא כסיל כי לקט מספר

גם הסכאי אשר התנה עמו הים צע"ס. (יד) צאופן שינלא גבול מחקירתו, סנה מדע ידיעה. נחמנה סהסקידס [ה]רנה נחמנות וכ"ס נחמנה אסת גרנה * לאדם הנזכר גדולה ואין ספק צום סה[מ]עמיק נחקירה אסת שיטול נחמנות הנזכר ולא יוכל קום ויפסקי גופו ולא יגיע אל הנזכר ומן הנזכר שיצוא אדם לתכלית דבר ויה נפלא אנוסחו, ולכן יהיה מן הראוי לכל חכם שלא יעמיק נחקירתו ולא יקלקל המחוקק ואם נלא האמת יעחק נחקירה ולא יעמיק, סוף לדבר אל תחמס ניותר למה תשומס תיעוטי הידיעה עוז כולל נצטר ויוסיף דעת יוסיף נכאוב ננפס ודאגה נלל. ולכן אל יצעט אדם

⁽¹⁾ במקור: so hätte ich auch (die Hochachtung) noch jetzo ein-räumen können. (ואז יכלתי להסכים לזה גם עתה). ר"ל יכלתי לאצול כבוד גם עתה למחוקק, ודברי הרב המעתיק אינם מוכנים. כי קשר בטעות את המאמר הזה אל הדברים הסמוכים, אשר באמת הם מאמר עומד בפני עצמו, המוסב בעינינו על מה שאמר לפני זה: „והנני נשען לך וכו' שלא אחליף ולא אמיר דתי" וכו'.
⁽²⁾ ראה הפירוש. גם בזה נטה הרב המעתיק מכוונת דברי המחבר אשר רצה לאמר רק כי נחוצו להגיע בחיים אל תכלית החקירות למען ילך הלאה בטח ולא יפסח תמיד על שתי השעפים, ולא עלה על דעתו להקטין ערך החקירה והשקידה בחכמה ולתת היתרון להמאמין על היודע.

⁽³⁾ העתקה מלה במלח מן המקור: und Partei ergriffen. ר"ל חרצתי משפט ונמיתי לצד אחר. — ⁽⁴⁾ כ"י: „הדבר". — ⁽⁵⁾ הרברים: „והוא דרך האמת" וכו' הם חוספת המעתיק. — ⁽⁶⁾ כ"י: „ולא לכל לב עקש ופשתול".

^(*) כ"י: „נכמו".

נבוח אצלנו דברי התולים והעתיקים ללשון העמים, ומה יזיקנו זה, הלא
 [ה]ספר הנובר כל בר דעת לא יכיר אותו וכ"ש לאבד זמנו ולקריתו
 ודי לנו בזה הסכלי) שעשה עצמו לשחוק בעיני כל העמים ואבד זמנו
 בהתולים כאלה²) (טו), ואני כל מגמתי להתיר כל הספקות אשר נסלו

צאמכותו מה שכנגד שכלו והמאמין מה שכנגד שכלו והמכחזים בחורס קדוש
 יאמר לו ולא סכל*.) שהידיעס והאמונה הן הספעליות לא פעולות, אונס הן
 תשלימות לא תמסידות, ולפי שלמות הפועל כך תהיה שלמות הסתפעלות ושועל
 סדיעס הוא המושם ופועל האמונה הוא המוסכל שגשש המאמין וידוע שכמה
 מעלות לשכל על הסוס הילכך יותר חשוב המאמין מהגדול שבדיועים וחס
 צעוים³), שלעמיד עין צעין נראה צעוים ה' ליון ונגלה כבוד ה' וראו כל צער
 יחדו כי פי ה' דבר כל הכחוש בחורה, ותדע ג"כ שגם הצדקס ע"ה צעלונו לא
 היה יכול להאמין בהתפלספותו שיש לעץ חקוים ושזוג של מלאה יולידו צניס
 וסרה לחקק על הסמועה, ועכ"ז האמין צה' ויחשצס לז' לדקס, עם היות שהיה
 כנגד שכלו שיוליד בן לעת זקנתו, וסעד הכאמן שאמר לו ישמעאל יהיה לפניך,
 וידעת שהניתן לא לתשלוס שבר וחוב אלא מרלוני נקרא עושה לדקס, בן
 המאמין לא המוציב צשכלו יקרא לדיק. כאמונת הנסיס שבחורה ושעמיד להיות
 כמוסס בחמיה ועוים³), גם יש לך לדעת שהאל יחצרך נגלה ורודע לנו כפי
 שכלנו, וידעת ומאמר מז"ל שישעיה הכניא נדונה כבן כרך ויחזקאל כבן כפר
 ולכן לדיק שניבן ענמנו בהכנות המוציאות לדעתו ולהבין סחרי חורחו
 אזל לעולם נחזיק ענמנו צרסן ולא נרצה לדרוש ולחקור צמופלא וצמוכוסס,
 וידעת ג"כ ומאמר מז"ל והנה עוב מאד זה מוח, חין כאור יקר ונחמד צעולם
 ורצויו יעור העיניס. כל עוד שחוסיק להציט אל אלהים יותר נדחי יחשכו
 עיניך עד אשר תקוץ צמיך, וכי יעלה על רוחך שהחוסים הגשמיים יוצילוך אל
 צית אלהים עד שחכיר הנעלה מכל הגיון ורעיון? סקר אחס רוחס! ויפס
 אמר אחד ותלמידי אפלטון שהחוסים הגשמיים דוונים לאור השונס שיאיר
 הסדור הארלי ויחסיך הסדור השמיני, השמיס שמיס לה' והארץ נתן לצני אדם,
 והנה הארכתי לך צזה, להרסיק מוכוסים המספריעים צני אדם וממעשים מועילים
 ורסה והבן חיד ילדקו דברי המצבר (עיין בקסר אליס מזה הענין ומעלא
 קורת רוח). (טו) הליס הסזכר הוס חכס אחד לוכר ישראל שהעתיק סחנות וספורי

(¹ כ"ו: "השכל". — ² מן "כי שמעתי" והלאה נטה הרב המעתיק מלשון
 המחבר והרחיב הדברים מרעהו, כי המחבר לא ידבר באנשים ידועים אשר שמו
 את היהדות למטרה לחצי לעגם, כ"א בדרך כלל, וזה תכן דבריו: "כל יודע את
 היהדות הרבנית או יודע מוננה רק מועט מוער היה יכול למלא פיו חרפות והתולים
 עליה ע"פ ספרי הבל אשר כל יהודי משכיל לא ישום אליהם לב ולא ידעם גם
 בשמום, מבלי אשר יצאתי נגדו לסתור דבריו".

(* כ"ו: "שכל".

על יסודי אמונתנו בטוב טעם ודעת ובדברים רכים דבר על אפניו ולא ע"י ריב ומחלוקות¹). סוף דבר, אמונתנו, האמיתות והשכל האנושי והמצב אשר הציב אותנו על גבול, המה הסבות אשר בעבורן אני רואה להחזיר כל ריב, ולא לדבר בפרסום כ"א בדברים שהם שוים לכלל האומות שאינם נוגעים כלל אל האמונות, לפי דברי חז"ל ולפי תורתנו ואמונתנו אין לנו רשות ליהד² שום אדם בחוקה ולדבר על לבו להמיר דתו ואע"פ שאנו חשודים מרוב העמים בזה, וכל גאונינו [ן]חז"ל הסכימו³ יחד שתורתנו הקדושה הנתונה במעמד הר סיני הן בכתב והן בע"פ נתונה לנו עדת יעקב בלבד ולא לשאר אומות, כי בנו בחר⁴ האל להיות לו לעם כמ"ש ואתכם לקח ה' כו' רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, והעד הנאמן כמ"ש תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב⁵ כמאמר חז"ל בסנהדרין (דף ג"ט) והרמב"ם (טז) ע"ש. ושאר האומות הבדילים ה' מעמנו ונתן להם שבע מצות בני נח ושאר מצות

ונעשיות ומספר שמונת הכסף ודונס לו אל לשון העמים ומשגז להסגרות צנו וזאת הדבר שהסגרות ומפורי ונעשיות הגדפסים בלשון אשכנזי רכס ככלס מלח הכלים וטעות עמנו ומספר, וע"פ רוב נעשים לחועלת המדפסיס, ולא לסועיל לבני עמנו ואפי' להמשיך נשים וילדות וילדים אינם לאוים ומקדקים אור תורתנו ונותנים פתרון פה לעמים המלעיגים על זה עלינו, והיה יותר טוב לנו שנתחזקה בעד לשוננו הקדושה עטרת תפארתנו ונדבר בשפתנו הברורה נגד מלכים ולא נבוש, ומדוע נגרע מנחלת אבותינו לעזוב לשוננו הקדושה ונדבר לשון עלגים ושפה אחרת, כי כשרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב יכשילוהו בלשונם לצפצף דברים ולבו כל עמו עד כי יגדל הנער ויתכונן מאליו, אז יוקן באולתו ואבד סכרו ותוחלתו, וגם מלמדי[ם] צחי מליצה מעטו ולא ימצאו כ"א אחד בעיר ושנים במשפחה ומספר בני ישראל המכניס לה"ק מעט המה, ומה יאמרו הגוים אשר סביבותינו כהתוכחם עמנו באמצעות לשוננו הקדושה אשר הכרתם בה יותר גמורה מהכרתנו, הלא נשים יד לפה, הלא ינצחו אותנו בטענותיהם, כאמרם רק עם סכל ומפש העם הזה, תחת שבא[ה] ההבטחה מאת הבורא ית"ש אלינו: ואמרו רק עם חכם ונכון הגוי הזה, לא טוב הדבר אשר אנחנו עושים לעזוב לשוננו גאון עוזנו ביד נכרים. (טז) (סנהדרין דף ג"ט) ואמר

¹ במקור: durch Tugend . . . (ע"י צדקה ומעשים טובים). — ² כ"י: "להתיהד". — ³ כ"י: "הסכים". — ⁴ כ"י: "בחרת". — ⁵ הדברים: "כמ"ש" וכי הם הוספת המעתיק, וכן באו כמה הוספות ואריכות דברים — לחועלת הקוראים העברים — בהדברים הבאים.

שהטבע מתחייב בהן, ואם נוהרין בזה כראוי יהיו בכלל חסידיו אומות העולם ויש להם חלק לעוה"ב, ורבתינו זיל הזהירו אותנו כל כך עד שאמרו מי שבא מאליו ובקש להמיר דתו ברצון ולא באונס לחקור עליו ולהעיד בו אם ברצונו הטוב להמיר דתו או משום איוה סבה ושנתן לו עת וזמן שיוכל לחשוב בנפשו ושנדבר עמו דברים של טעם ושנאמר לו שבכל זמן שלא נעשה יהודי אינו מוכרח לשמור תורתנו ומיד כשנעשה יהודי הוא מוכרח לשמור תורתנו ולישא עול מצותינו כאשר צוה אותנו אלהים ומוכן לקבל שכר או העונש הכתוב בספרי תורת אלהים, ואז אם יקבל אנחנו נאמר לו שיביט אל השפלות האומה ואל גלותה בהיותם דחופים בין העמים ונושאים עול השעבוד, כי בזולת זה יבהל האיש ברוחו ויתחרט אחר המעשה היטב חרה לו ונמצא ש"ש מתחלל (עיין בהרמב"ם הלכות א"ב פי"ד) (יז). והעולה מדברינו אלה זה הוא שלא תתפשט אמונתנו ולא חלק ה' אותה לכל העמים, כ"א היא

ר' יוסף עט"ס שעסק בתורה חייב וניחה שנאמר תורה לוי לנו ונשה נורטה ולא לסם כו' וניתיבי סיה כ' ונאיר אומר ונין שפטי' עכו"ס שעסק בתורה סהא ככסן הגדול שנאמר אשר יעשה אותם האדם וחי נפש, כהנים לויס וישראלים לא נאמר אלא האדם הא' לנדת שפטי' עכו"ס ועוסק בתורה סהא ככסן הגדול אשר יעשה אותם כו' ונשני סהס צשצע ננות דידסו. (עיינוני סרק יו"ד הלכות ונלכיס הלכה ט') עכו"ס שעסק בתורה חייב וניחה לא יעסק אלא צשצע ננות שלסן וכן עכו"ס ששנת שפטי' ציוס וניעות סחול [וכו'], כללו של דבר אין וניתיבין לו לחדס דת ולעשות ננות לעלנו מדעתו אלא אז יהיה גר לך ויקבל הננות אז יעמוד בתורתו ולא יוסף ולא יגרע ואם עסק בתורה אז ששנת אז חדס דבר וכן אותו ועונשין אותו ונודיעין אותו סהא חייב וניחה על זה אכל אינו נהרג. (יז) (הרמב"ם סרק י"ד הלכות א"ב) כילד עקבלין גבי לך צזמן סזה, כשיצא להסגיייר מן העכו"ס ויבדקן אסריו ולא ינלאו עילס אונגריס לו וננה רחית שנתת להסגיייר אז אסיה יודע שיסראל צזמן סזה דווים וסמופיס ויסורין צאין עליסן ואם אונר אזי יודע ואיני כדאי עקבלין אותו עיד ונודיעין אותו (מיד) ענקת ננות קלות וסמורות ואין נארכיבין צדבר סזה ונודיעין אותו עון לקט שססה ופסה וכו' ונודיעין אותו עונסן של ננות כילד אונגריס לו סוי יודע שעד שלל צחת לרת אז אס אכלת סלצ אז אסיה ענוס כרה, אס חללת שנת אז אסיה ענוס סקילה וכו' שססססלס אן ונשכין אס האדם אלא צדבר [י] לטן ורכיס, וכן סוא אונר צסצלי אדם אונשכס ואס"כ צעבותות אססה, וכסס סנודיעין אותו עונסן של ננות כך ונודיעין אותו סכסן ונודיעין אותו סצזכותן יזכס לחיי עוס"ב וסאין סוס לדיק גמור אלא צעל ססכונה סעוטה ננות אלו (וסו' יסראל) ואונגריס לו סוי יודע

גנבלת בנו ואנחנו המכונים בשם ישראל חייבים לעברה ולשמרה ולא שאר האומות, ומצורף אל זה תדע שאין לנו¹ רשות לשלוח שלוחים לאיים רחוקים מעבר לים לדרוש שם אמונתנו ותורתנו כשאר האומות² (יח). ועתה לא נישאר לנו ספק שכל מי שאינו נולד יהודי אינו מוכרח לשמור התורה, לנו בלבד נתן האל תורתו, לכן מוכרחים אנחנו לשמור מצותיה ואין דרך לנשות ימין ושמאל מכל דברי חיל מפרשי התורה שקבלו הפירוש מפי אדון הנביאים ששמע מפי השם בעיפ. ועתה אחרי שאנו מודים שתורתנו בכתב ובע"פ הנתונה לנו אין חיוב לכל אומה בשמירתה וזולתנו, א"כ אינו מן הצדק לעורר מדינים בעבודה, אנחנו נעשה כפי אשר צוה עלינו תורתנו וכפי אשר יתאמתו מופתיה אצלינו, ולמה זה נריב בינינו במחלוקות שאינן תלויות³ בדבר, מי אשר יספק ויפקפק, אם לא ימצא ספק, האם נכון הוא שרוב האומות משחקים ומלעיגינים עלינו ופוערים פיהם עלינו לבלי חק? זאת נניח על דעתם (יט), כל זמן שלא נשתדל להכריח שום אדם על דתנו יהיה הריב א"כ שלא לצורך, ואם יהיה בומן הזה סולון⁴ או קונפוציוס⁵ (כ). יגדל בעיני מעלתם ואכבד אותם כפי מדרגתם ויתכן לי לאהוב אותם מצד תורתם, מבלי שיעלה במחשבותי להמיר דתם, כי המה אינם מילידי העברים ולא מעדת יעקב, ולפיכך אין חיוב שמירת [התורה] עליהם. ואם ישאל השואל עליהם: האם אאמין שיש להם חלק

סעי' 3¹ חינו לזון חלל ללדיקים גמורים והנה ישראל זה שתיא- ישראל
בלעז צעו' 2² הטובה לפניה להם שאינם יכולים לקבל לא רוב טובה צעו' 2³
כאומות, שנא ירום לזם ויתגאו ויפסידו סכר עו' 3³ כענין שנאמר וישמן
ישראל ויצעו. (יח) הנה מדע שהאומות וצפרט הטולרים מנהגם לפלומ
שלוחים כל ג' שנים שהנה כהנים צעלי דרשות לאיים רחוקים, לדרוש סם
חמונותיהם ולהגדיל תורתם וקוראים להם בלשוניהם "ניסיאנערס". (יט) על
דעתם על יוסר לזם חס עשו כסוגן או לא ולא עלינו תלונתם כי על סי.
(כ) שני האכמים האלה אשר זכר הנמצר היו חכמים גדורים ומסידי אומות
העולם. והנה על זה הדבור קפץ עליו חסד ומחכמי האומות* לזכר ישראל סעי'

¹ כ"י: "אנו". — ² במקור נוספו פה דברים אחדים ע"ד Grönland אשר
צירים ושלחו אליה לתכלית הפצת הדת, בעת אשר החק הטבעי נשמר שם יותר
מאשר אצל העמים הנאורים. — ³ כ"י: "שאינו תלוי". — ⁴ כ"י: "סולון". —
⁵ כ"י: "אנפודיוס"!

⁶ הד"ר Kälbele.

לעוה"ב? כבר קדמתי שחסדי א"ה כל זמן שהם מאמינים כמו אנחנו בחדוש העולם ובשבע מצות בני נח, שיקבלו שכרם הראוי להם בעה"ב וכל שכן המאמינים בשכר ועונש ותחיה ותורה מן השמים והדומה להם מן העקרים והמצות שהטבע מחייב¹) בהן שיהיה להם בלי ספק שכר טוב בעמלם ולפי מעשיהם אשר המיבו את הברואים, ואין הקב"ה מקפח שכר שום בריה כמאמר חז"ל וכמאמר הכתוב כי לא שלם עון האמורי עד הנה, ואמרו רז"ל רחמנא ליבא בעי. ואני על זאת²) הדעת לא אירא מחבורת חכמים שיתבעוני לדין, כאשר עשו חכמי צרפת שתבעו לדין החכם מרמנטעל לדעת התנצלותו על זאת³) הדעת. והנה אני זכני האל יתברך להיות לי אוהבים נאמנים בוולת בני עמנו, חכמים מופלגים אנשי השם, ונאהב אותנו [אהבה] אמיתית, ואף גם שירוע אצלנו שאהבתנו הוואת איננה תלויה⁴) ע"ד שווי האמונות, כי רחוקים אנחנו איש מרעהו בדבר הזה, להיות בנו דעות שונות ולא כמחשבותיהם מחשבותי וכי נבהו⁴) שמים כן נבהו דרכי מרביהם, ועם כל זאת נתעלסה באהבים ואהנה מטוב טעמם ויושר מנהגם בקבלת האמת מהם, ומעולם לא עלה על לבי לראג על זוך נפשם, וכ"ש לחקור עליהם ועל אמונתם, והמאמין שאין תקוה ותוחלת בוולת אמונתו יהיה כל ימיו בדאגה על רעיו ואוהביו, וזה אם יראה שאינם נוטים לדעתו ושאמונתם הפך אמונתו, עם היות שמצד הטבע והמוסר יתחייב לכל אדם להוכיח את עמיתו ולהורות לו [ה]דרך הישר על [ה]צד האפשרי, ומה גם להרים מכשול מדרך עמו, הנה לפי זה יהיה חיוב כל אדם להבנות כל האמונות שאינן נוטות לדעת[ו] אל האמת ולחרף אותם לעין כל על העול אשר בחיקם, אם לא על כל האמונות נופל החיוב הזה, כי יש הבדל בין קצתם לקצתם, ויתרון קצתם על קצתם, ולזאת⁵) הסבה נעשה גם אנחנו הבדל בחקירתנו בין קצתם לקצתם, כי יש מהם מתנגדים לטבע האנושי במוחלט, וכשנבחין בהם נראה שאין תקוה ותוחלת טובה מהם ואפילו

פניו לדבר נוגסה עצד ס' וסרנס למרוף על סכנינו ז"ל ונתוך דכריו סניו סלא ינוד סרנס ניסרלל אל סנולרי ונן סנננע סינולל יסודי סוסז נולרי סס לס סיפססו לססיסד וסוסקיף כאלס דכרי סדודיס ולין רלוי לזכרס סס, סך

¹ כ"י: „מתחייב.“ — ² כ"י: „זה.“ — ³ כ"י: „איננו תלוי.“ — ⁴ כ"י: „וכגבהו.“ — ⁵ כ"י: „ולזה.“

במקרה ולא תעשינה ידיהם תושיה לא על ההנהגה ולא על מדות בני האדם, ולהפך כי פעולות רעות נפעלו על ידיהם, אלה וכיוצא בהם המה ממפסירי האמונות בכלל, וכל משכיל וחכם ישתדל לאבדם כפי היכולת ולהומם מקרב הארץ, לסקל המסלה ולהרים המכשול מדרך עמו. ואלה המה מפסירי ההצלחה האנושית הנורמים הפסד האמונות בכללן ומסיתים את האדם לבלתי יגיע אל מדרגות השכל למצוא מרגוע לנפשו בעמלו, וזה הוא יקרה לסבות שונות ומהם סבת [ה]מין האנושי בכלל ומצד אחר רוע לב קלי דעת ודל[וי] אמונה, ואולם לפעמים תהיה האומה החשודה להיות¹) השקר בחיקה מיועדת לתכלית טובה, שלא ייקו כלל אל הצלחת [ה]מין האנושי, ואדרבה כמה פעולות טובות נפעלו על ידיהם ותועלתם רבה על ההנהגה המדינית ועל מדות בני אדם ובמקרה, והשרישו כל כך עד שהצורך אליהם יותר לתועלת העולם והאומות הפך כל אלה שזכרנו, ואם יעלה על הדעת לערוך כנגדם בגלוי ולהעיד כחשם בפניהם יהיה זה בתכלית הפחיתות²). לכן אל תבוא במשפט עמדי כאשר בתחלת דבורי יצא דבר שלא ארמוס הוכוח מעולם, וישקוט³) ים הוכוח מזעפו בזאת הפעם, ותנוה נפש עבדך מהמבוכה וזעם, והיתה המנוחה והמרנעה כמור על לב עבדך כי נפעם.

* * * סליק האגרת * * *

הנחצר השיב לו וז"ל: אתם המכס צעיניך שאל נא למכניים הגדולים מונך הלא הם ירוך ומלכס יוליא מליס, לא די שטו* אותנו מז"ל לכנדס ולקבל האונת מהס אלא קצנו לנו זרכס לדורות לזכך כל זמן שאנו רואים חכס ומכניי ח"ס וכיא זכרך שחלק ומכנתו כו'. * * * סליק הפירוש * * *

¹) כ"ו: "היותי". — ²) כל הדברים האחרונים אדות האמונות השונות הם רק קצור דברי המחבר המדבר בענין הזה בארוכה. — גם עוב הרב המעתיק את סוף האגרת (מן צד 27 עד 32 בתוצאה הראשונה) המכיל משפטו בקצרה על ספר החכם Bonnet. — ³) כ"ו: "ותשקוט".

(* כ"ו: "לוס".

RITP 145P
Hommage de respect et de reconnaissance
Salomon Fuchs
Berlin, Gipsstr. 3

Schreiben an Lavater

von

Moses Mendelssohn.

Aus dem Deutschen ins Hebräische übertragen
und mit einem Commentar versehen

von

Naphtali Hartwig Wessely.

Zum ersten Male nach einer Handschrift aus der Privat-
Bibliothek des Hrn. S. J. Halberstam herausgegeben,
nebst Einleitung und Anmerkungen

von

Salomon Fuchs.

BERLIN, 1892.

Druck von H. Itzkowski, Gr. Hamburgerstr. 18-19.

R/TP 1451

Schreiben an Lavater

von

Moses Mendelssohn.

Aus dem Deutschen ins Hebräische übertragen
und mit einem Commentar versehen

von

Naphtali Hartwig Wessely.

Zum ersten Male nach einer Handschrift aus der Privat-
Bibliothek des Hrn. S. J. Halberstam herausgegeben,
nebst Einleitung und Anmerkungen

von

Salomon Fuchs.

BERLIN, 1892.

Druck von H. Itzkowski, Gr. Hamburgerstr. 18-19.

Bibliothèque Maison de l'Orient

129626